

Ганна Валенса,

к.філос.наук, докторантка Національного Педагогічного Університету ім.
Михайла Драгоманова

СТРАТЕГІЇ МИРОТВОРЧОСТІ ТА ЗАЛАГОДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Мета досягнення стабільності в країнах центральної та східної Європи, як і тема етнополітичної безпеки в Україні, тісно пов'язані з розумінням і використанням в соціо-культурному просторі різноманітних стратегій миротворчості та способів врегулювання конфліктів. Адже в умовах постійних трансформацій, які переживає українське суспільство на шляху становлення національної ідентичності, виникає низка неусувних суперечностей, які вимагають системного розв'язання, і проблем в межах цих суперечностей, які потребують повсякчасного ситуативного вирішення.

Одна з таких суперечностей постає навколо самого поняття ідентичності, як індивідуальної (самоідентичності людини та громадянина), так і групової (соціальної ідентичності) - аж до національної та загальнолюдської (глобальної). Суперечність ця загострилася останнім часом в усьому світі, каже Френсіс Фукуяма у роботі «Ідентичність», і зводиться зрештою до питання гідності - поваги до ідентичності індивідів, груп, спільнот та націй. На думку автора, вирішення цього протиріччя не зводиться лише до врегулювання економічних питань, а лежить у площині «потреби визнання» [5, с.15] Приклад української Революції Гідності він наводить, щоб підкреслити перевагу мотивації протесту проти корупції та зловживання владою над мотивацією «боротьби за демократію, якщо розуміти її як суспільний вибір, висловлюваний через голосування» і говорить, що «відтоді Україна стала не більш успішнішою ліберальною демократією, ніж Туніс» [5, с.53]. Автор вбачає «моральне ядро» сучасних ліберальних демократій, як і їх вразливість, в тому, що вони не в змозі забезпечити необхідний баланс між свободою та рівністю, а також поставитися до своїх громадян як до по-справжньому дорослих людей, здатних робити політичний вибір. Саме в такому ставленні з повагою до фундаментальної гідності людини через гарантування їй рівних з іншими політичних прав з боку держави вбачає Фукуяма основний мотив як Французької революції і Американського

руху за громадянські права, так і сучасних «кольорових» революцій [5, с.54-56] Тема ідентичності людини і нації постає тут як запит на самоповагу - навіть попри економічні вигоди чи втрати, головним імпульсом є бажання домогтися визнання свого (особи або спільноти) впливу, значущості, місця серед рівних. Саме це Фукуяма називає потребою в гідності. Неусувна суперечність між свободою, яка може призводити до нерівності і рівністю, яка вимагає усвідомленої відмови від певної частини свобод - залишається сутністю проблематики сучасної демократії. Кожна країна в світі сьогодні балансує на цій межі у власний спосіб. В українському контексті даний баланс спричиняється до низки проблем, пов'язаних з більш або менш вдалим способом вирішення конфліктів і велику роль серед цих конфліктів відіграють конфлікти ідентичності - мовної та етнічної - підігріті російською пропагандою, «багатої» та «бідної» - пов'язані зі стратегіями добробуту, історичної - залежної від численних інтерпретацій, політичної - європейський вибір чи інші можливості.

Менше з тим, як свідчить зокрема літописець української революції Михайло Винницький у своїй історико-філософській роботі «Український майдан - російська війна» - чи не найголовніші й масові зміни відбулися в Україні як (р)еволюція ідентичності [1, с.316-318] Йдеться про еволюційний процес у вигляді бурхливої трансформації, набуття жителями України української ідентичності в жорстких революційних і воєнних умовах протягом останніх семи років - зокрема здатність усвідомлено пишатися українським громадянством (готовність захищати країну зі зброєю в руках), прийняття української мови як основи національної ідентичності (зокрема мода на українську серед російськомовних), відчуття особистісної приналежності до нації, що складається з багатьох етносів (відчувати себе українцем разом з близько 100 іншими націями, що мешкають тут, місцевий активізм разом з сусідами різних етносів та внутрішньо переміщеними жителями інших регіонів). Автор також звертається до аналізу українського слова «гідність», яке зазвичай перекладають англійською як «dignity». Але виявляє особливий смисл, відмінний від звичного англійського чи французького розуміння цього поняття, пов'язаного зі статусом, рангом або привілеєм. «Гідність» українською має два значення: 1) сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості; 2) усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку. Саме у цій двоїстості, на думку автора,

знаходиться смисловий потенціал змін ідентичності, які відбулися в Україні: «гідність потребує більшого, ніж індивідуалістичне уявлення до неї: вона можлива лише у колективному вияві взаємної поваги» [1, с.395-400] Ця інтенція - одночасно почуття власної відповідальності/чеснот і поваги до інших стала основою формування громадянського суспільства України, яка зрештою врятувала цілісність країни у час активної фази російської агресії та продовжує підтримувати життєстійкість нації зараз. [3]

Яким чином реалізується в Україні ця нова здатність підтримувати та відтворювати гідність після Революції Гідності на тлі тривалої гібридної війни? Однією з ілюстрацій, на наш погляд, може слугувати робота Тетяни Кисельової «Картування громадянського суспільства в сфері розбудови миру в Україні: розбудова миру за будь-якою іншою назвою» [2] Авторка акцентує особливу роль громадянського суспільства (ГС) у розбудові миру разом з державою та міжнародними ініціативами (міжнародні миротворчі операції, регіональні або урядові ініціативи), але зазначає «важливість контекстуального підходу до розробки заходів із розбудови миру з урахуванням елементу зовнішньої агресії, зокрема питань безпеки і впливу на геополітичний рівень конфлікту». Йдеться про важливість дослідження реальних миротворчих процесів - системних активностей і ситуативних спроб, вдалих і невдалих ініціатив різних стейкхолдерів, підтримка і просування досвіду досягнень, аналіз та трансформація хибних підходів, пошук більш стратегічного підходу для розв'язання конфліктів різних видів, рівнів та походження. Зрештою сама вказана робота є чи не першою спробою системного аналізу зазначеної проблематики. Як показало дослідження, сам термін «розбудова миру» в Україні залишається дуже розпливчастим і не визначеним з боку як громадянського суспільства, так і міжнародних організацій. В умовах гібридної війни є сектор ГС, який використовує силові підходи для вирішення конфлікту, оскільки мобілізація «на війну» відбулася за екстремальних обставин, а мобілізація «на мир» - ще ні. Сам дискурс миру як такий виглядає маргіналізованим через тривкий збройний конфлікт, змішані безпекові загрози, деякі необачні урядові політики та маніпуляції з боку деяких політичних сил. Це призвело до стигматизації багатьох організацій громадянського суспільства (ОГС), що працюють у напрямку діалогу і співпраці з жителями тимчасово окупованих територій. Спроби запропонувати Україні стратегії подолання конфліктів з міжнародного досвіду, зокрема контексту

внутрішніх громадянських війн, часто не є релевантними, тому ОГС вдаються до різноманітних креативних способів для створення простору діалогу та порозуміння між конфліктуючими сторонами. Вони часто відчують тиск як зовні, так і з середини ГС, оскільки вимушені займатися розбудовою миру, не називаючи її так, говорячи про «права людини» або «діалог». [2, с. 44] Менше з тим, діяльність таких ОГС триває і розвивається, дослідження ідентифікувало всі функції розбудови миру в Україні, запропоновані в методології «Ініціативи за інклюзивний мир і перехід» (ІРПІ) [4], найбільш розвиненою з яких виявилася функція соціальної згуртованості. Функції захисту населення і посередництва через лінію зіткнення - найменш розвинені, оскільки їх багато в чому взяли на себе уряд України і міжнародні організації. Такі функції як моніторинг, соціалізація та надання послуг, розвинені частково, а адвокація миру і журналістика миру були представлені кількома поодинокими прикладами. Окремо в українському контексті виділилися такі функції як зцілення від травм (їх віднесли до надання послуг) і розробка законопроектів (віднесено до адвокації) - це ще раз підтверджує важливість детального аналізу практик порозуміння та миротворчості в українських реаліях [2, с.5-6].

Діяльність українських ОГС у сфері миротворчості та розв'язання конфліктів можна вважати одним з суттєвих факторів життєстійкості української нації в умовах тривалого насилля. Дослідниця соціально-психологічних факторів конфлікту ідентичності Каріна Коростеліна зазначає, що реагуючи на фактори затяжного насильства (тривалий конфлікт низької інтенсивності, контроль Росії над окупованою територією і внутрішній конфлікт між миром і справедливістю), «українська нація розробила практики, спрямовані на захист нації, зменшення травм та задоволення потреб громади, включаючи волонтерство, критичний підхід до історії та діалоги. Використовуючи ці практики, українська нація створює можливість зменшити наслідки затяжного насильства за допомогою загальнодержавних заходів та дискусій, які розширюють можливості національної спільноти» [3, с.23-24]. Такі практики як медіація та фасилітований діалог, засновані на підході дослідження інтересів/потреб учасників, а також правозахисна діяльність, на основі обстоювання прав – є двома стратегіями, які допомагають долати конфлікти, формувати українську національну ідентичність та підтримувати життєстійкість нації в умовах сучасних

викликів. [2, с.45]. Таким чином, суперечність між свободою та рівністю у пошуку національної ідентичності в Україні знаходить баланс через діяльність громадянського суспільства і підтримує та розвиває дух гідності української нації.

Список використаних джерел:

1. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності [Текст] / Михайло Винницький; переклад з англ. Романа Клочка. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. — 560 с.
2. Кисельова Т. Картування громадянського суспільства в сфері розбудови миру в Україні: розбудова миру за будь-якою іншою назвою. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/17836?locale-attribute=en>
3. Korostelina K. National Resilience to Protracted Violence in Ukraine <https://nsuworks.nova.edu/pcs/vol27/iss2/4/>
4. Paffenholz T. Civil society and peacebuilding http://www.daghammarskjold.se/wp-content/uploads/2016/01/DHF_DD63_p108-118.pdf, <https://issat.dcaf.ch/Share/People-Organisations/Organisations/The-Inclusive-Peace-and-Transition-Initiative>
5. Фукуяма Ф. Потреба в гідності і політика скривдженості / пер.з англ. Тетяна Сахно. - К.: Наш формат, 2020. - 192с.